

Sayı: III

1936

TÜRK TARİH, ARKEOLOJYA VE ETNOGRAFYA DERGİSİ

KÜLTÜR BAKANLIĞI TARAFINDAN NEŞROLUNUR

DEVLET BASIMEVİ, İSTANBUL, 1936

KONYA ASARI ATİKA MÜZESİNDE MEVLÂNA CELÂLEDDİNİ RUMİNİN SANDUKASI

Konya Müzesi Direktörü
M. Yusuf Akyurt

Konya Asarı Atika Müzesinin 323-358 numarasında mukayyet Mevlâna Celâleddini Rumî'nin (Belhî) sandukası ceviz ağacındandır. Muhtelif şekil ve heyette oyma tezyinat nakışlarile, üst tarafı küçük parçalarla kafesvari çatma ve doğramalardan mürekkep marangoz işlerle yapılmıştır. Bu sandukada Türk kudreti sınaiesi, Türk zevki milli ve fitrisi bütün ihtisamile tecelli etmişti.

Selçukilerin ağaç oyma işlerinde ne kadar ileri gittikleri bu sanduka ile Konyada Alâeddin ve Beyşehirde Eşrefoğlu Camileri minberlerinde görünmektedir. Bu üç eserin Türk san'atkârları elinden çıktığı üzerindeki kitabelerden anlaşılıyor. Bunlar doğramacılığın, marangozluğun ve ağaç san'atlerinin her nev'i için birer san'at bediası ve nefaset örneği olup Türklerin nefaise ne derece meclûp ve rağbetkâr bulduklarını ve bedialar icadında ne kadar tekâmül ve terakki etmiş olduklarını ispat için kâfidir.

Mevlâna Celâleddini Rumînin 672 H = 17 - 12 - 1273 M tarihinde vefat etmesi üzerine dervişlerinden İkinci Gıyasüddin Keyhusrev'in kızı Gürcü Hatun ki [1] Emîr Muinüddin Pervante [2] nin zevcesi idi. Müşarunileyha Mevlâna türbesinin inşasına teşebbüs etmiş ve emelinde muvaffak olmuştur. Bundan başka bütün masrafı kendi tarafından verilerek Konyalı Mimar ve San'atkâr Abdülvahit Bin Selim marifetile bu sandukayı yaptırmış ve sandukanın üzerindeki Arapça olan ikinci ve üçüncü kitabeleri, Sadreddini Konevî'ye yazdırmıştır. [3]

Sandukanın uzunluğu 2,91 baş ucundaki yüksekliği 2,65, ayak tarafındaki yüksekliği 2,13 metredir.

Bu sandukada san'atçe nazarı dikkati celbedecek bir madde daha vardır. Oda Mısırdaki, Suriyede 160 H = 776 m. senesinde başlıyan ve bugüne kadar devam edip muhtelif şekillere giren ve Araplarca «Meşrebiye», Frenklerce «Moucharabie» denilen bu sandukada mevcut bulunmasıdır.

Selçukiler ağaç oyma işlerinde «Meşrebiye» [4] kullanmamışlardır. (Kul-

[1] Gürcü Hatun Prenses Tamar'dan doğmuştur. Prenses Tamar Gürcü Melikesi idi.

[2] Muinüddin Pervanenin iki yüzlü siyasetinden dolayı Abaka Han tarafından tuturulup muhakeme ettikten sonra Rabiül'evvel 676 = 1277 M. tarihinde idam ettirdi.

[3] Sadreddini Konevî 673 H = 1275 m tarihinde vefat etmiştir. Kabri Konyada zaviyesindedir.

[4] Meşrebiye = Moucharabie. Muhtelif renkli ağaçlardan imal olunur. Bu işte en ziyade müstamel ağaçlar şunlardır: Ceviz, Limon, Bakkam, Abanus, Pelesenk ağaçlarile fil dışıdır. Meşrebiyenin esası dairevî olan tornada vekemane çekilmiş direklerin arasına yine tornadan çekilmiş tesbihvari habbeciklerden ve bu habbeciklerin iki tarafına küçük kavela bırakılarak direklere geçirilmiş ve tesbit olunmuş kafeslerden ibarettir.

lanmışlarsa bile biz şimdiye kadar tesadüf edemedik). Mimar Abdülvahit Bin Selim tarafından yapılmış olan bu sandukanın alt tarafında (Şekil: 1 ve 2, No. 7) de görülen 45 derece meylindeki satıhta murabba direkli Meşrabıye imal edilmesi nazarı dikkati calıptır.

Mevlânanın büyük oğlu Mehmet Behaeddin Velet «Sultan Velet» 712 recebinde (1312) m. vefat eylemiş ve mevlevî büyüklerinin tensibile pederinin yanında defnolunup her iki kabire yalnız enli bir taş sanduka yapılarak Mevlâna için yaptırılmış olan bu müzeyyen ağaç sanduka Mevlânanın pederi Sultan Elulema'nın kabri üzerine konulmuştur. Bu sanduka Mevlânanın kabri üzerinde yalnız kırk sene kalmıştır. Bu taş sanduka sonradan İkinci Bayazıt zamanında tecdit olunmuştur.

SANDUKA KİTABELERİ

— I —

(Şekil: 1, No. 2) de sanduka cephesinin yukarı tarafından beyzî dairenin iki cihetinde ve kaidesinde (BESMELEİ ŞERİFE) ile Ayetül'kürsinin başından (ولايمحيطون بشئ) cümlesine kadar o zamanın sülüs hattile oymalıdır.

Şu ikinci ve üçüncü kitabeler (Sadreddini Konevî) nin kaleminden çıkmıştır. Satır sırasile aynen yazıyorum:

— 2 —

- 1 — بسم الله الرحمن الرحيم. وبه نستعين والعاقبة للمتقين ولا عدوان الا على الظالمين.
- 2 — قد سعد من زار هذا المرقد وهو مقبل مولانا سلطان علماً المشارق والمغرب
- 3 — نورالله الازهر فى الغياهب الامام ابن الامام ابن الامام اسطوان الاسلام هادى
- 4 — الانام الى حضرة عزة ذى الجلال والاكرام موضح معالم الدين بعد
- 5 — اندراس آياتها منير مناهج اليقين بعد انطماس علاماتها مفتاح خزائن
- 6 — العرش بحاله مظهر كنوز الفرش بقاله منعم بساتين ضائر الخلائق بازاهير الحقايق
- 7 — نور مقلة الكمال مهجة صورة الجمال قرة اطباق احداق العشاق محلى اعناق
- 8 — عارفى الافاق باطواق محبة الخلاق محيط اسرار الفرقانية مدار المعارف الربانية

— 3 —

Ve onun altında yine bir müstatil içinde şu yedi satır yazılıdır: (Şekil I, No. 4).

- 1 — قطب العالمين محيي نفوس
- 2 — العالمين جلال الحق والملة
- 3 — والدين وارث الانبياء والمرسلين
- 4 — خاتم الاولياء المكلمين ذى المراتب
- 5 — والمنازل العلية والمناقب والفضائل
- 6 -- السنية محمد ابن محمد ابن الحسين
- 7 — البلخي عليه تحية الرحمن وسلامه

Ve ayak tarafındaki cephede bir müstatil içinde şu yedi satır yazılıdır: (Şekil: 3).

— 4 —

- 1 -- وقد انتقل قدس الله
- 2 — نفسه وروح رسمه
- 3 — فى خامس جمادى الاخر
- 4 — سنة اثنين وسبعين وستماية
- 5 — هذا الضريح من صنعة
- 6 — عبد الواحد بن سليم
- 7 — المعمار عفا الله عنه

İKİNCİ, ÜÇÜNCÜ VE DÖRDÜNCÜ ARAPÇA KİTABELERİN TÜRKÇEYE TERCÜMELERİ

Kullarına acıyan, iyiliği çok olan tanrının adıyla başlıyorum ve andan yardım istiyorum. İyi son, iyi netice, kendilerini günahlardan koruyanlar içindir. Allahın zalimlerden başka kimseye düşmanlığı yoktur. Bu istirahat yerini ziyaret eden kimse kutludur, uğurludur; bahtiyardır; Mevlânanın, şark ve garp ulemasının sultanı olan Mevlâna, bu merkadin sahibi karanlık yerler için hakkın parlak ve güzel nurudur; kendisi imamoğlu imam; imamoğlu imamdır; İslâmın direğidir. Celâl ve ikram sahibi olan Allahın huzuru izzetine halkın kılavuzudur. Yıkılmış olan din bayraklarını yeniden dikmiştir; nam ve nişanları kalmamış olan yakın ve irfan yollarını (caddelerini) nurlandırdı; hal ve meslekile arş ha-

zinelerinin anahtarı oldu; âlimane beyanatı ile yerdeki defineleri meydana çıkardı. Halkın gönülleri bahçelerindeki eksiklikleri hakikat çiçekleriyle tamamladı. Bu zat; büyüklük göz bebeğinin ışığıdır; kâinattaki güzelliğin ruhudur; âşıklar gözlerinin merkez noktasıdır. Yüksek bilgili kimselerin boyunlarını tanrı muhabbeti gerdanlıklarile süslemiştir. Herkesin aklını erdiremediği Kur'an inceliklerini tamamile kavramış ve kucaklamıştır; tanrıya ait bilgilerin üzerinde devrettiği büyük ve mübarek bir mihverdir; bilenlerin bilgilerinin merkezi (kutbu) dur; nefeslerle dünya mahlûkatını diriltmiştir; hakkın; dinin, milletin büyüklüğü kendisinde görülmüştür; peygamberlerin varisidir. Mükemmel velilerin sonudur; yüksek dereceler, büyük makamlar, muhteşem ve parlak menkıbeler ve görülüp işitilmeyen meziyetler sahibi Mehmet Bin Elhüseynidir; Belh şehrinde; tanrının alkışları ve selâmları kendisinde daim olsun. Hak ruhundaki mübarekliği mezarındaki istirahatini daim kılsın. Belhi Mehmet Celâleddin altı yüz yetmiş iki senesi cemaziyelâhirinun beşinde geldiği yere göçtü; aslına rücu etti. Bu mezarı Selimin Oğlu Abdülvahit yaptı. Tanrı bu ustanın suçlarını yarılığasun.

*
* *

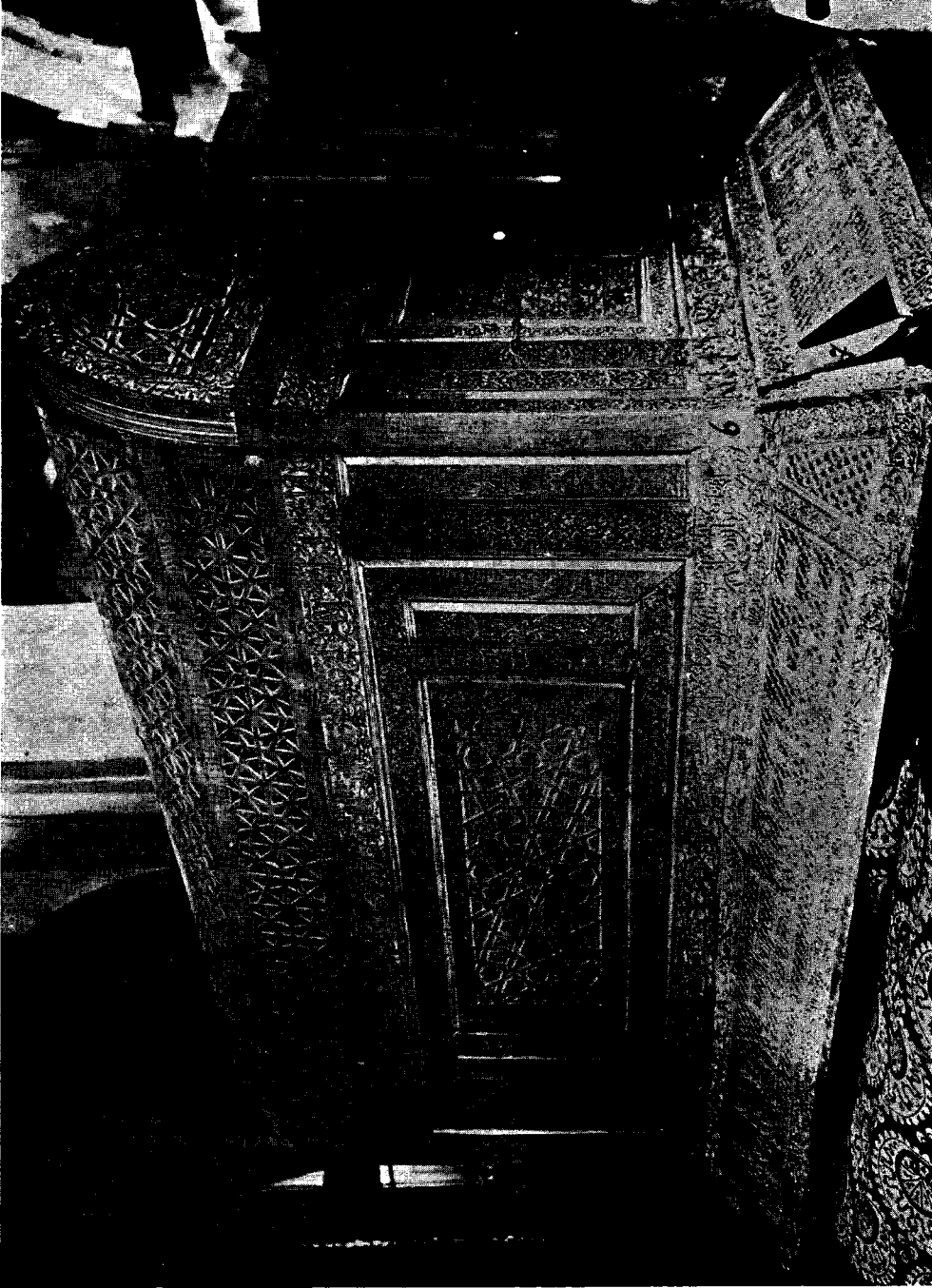
Ve sandukanın üst tarafında dairenemadar görülen yazılar Mevlâna Celâleddini Rumî'nin bir gazeli olup tercümesile beraber buraya yazılmıştır. (Şekil I, 2, 3 No. 5).

کان مبرکه مراد درد این جهان باشد	1 — بروز مرگ چو تابوت من روان باشد
بدوغ دیودر آفتی دریغ آن باشد	2 — برای من مگری و مگو دریغ دریغ
مرا وصال ملاقات آن زمان باشد	3 — جنازه ام چو ببینی مگو فراق فراق
که گور پرده جمعیت جنان باشد	4 — مرا بگور سپاری مگو وداع وداع
غروب، شمس و قمر را چرا زیان باشد	5 — فرو شدن چو بدیدی بر آمدن بنکر
لحد چو حبس نماید خلاص جان باشد	6 — ترا غروب نماید ولی شروق بود
چرا بدانند انسانیت این کان باشد	7 — کدام دانه فرو رفت در زمین که نرسد
ز جاء، یوسف جانرا چرا فغان باشد	8 — کدام دلو فرو رفت و پر برون نامد
که های وهوی تودر جو لامکان باشد	9 — دهن [1] چو بستی ازین سوی آن
	طرف بکشا

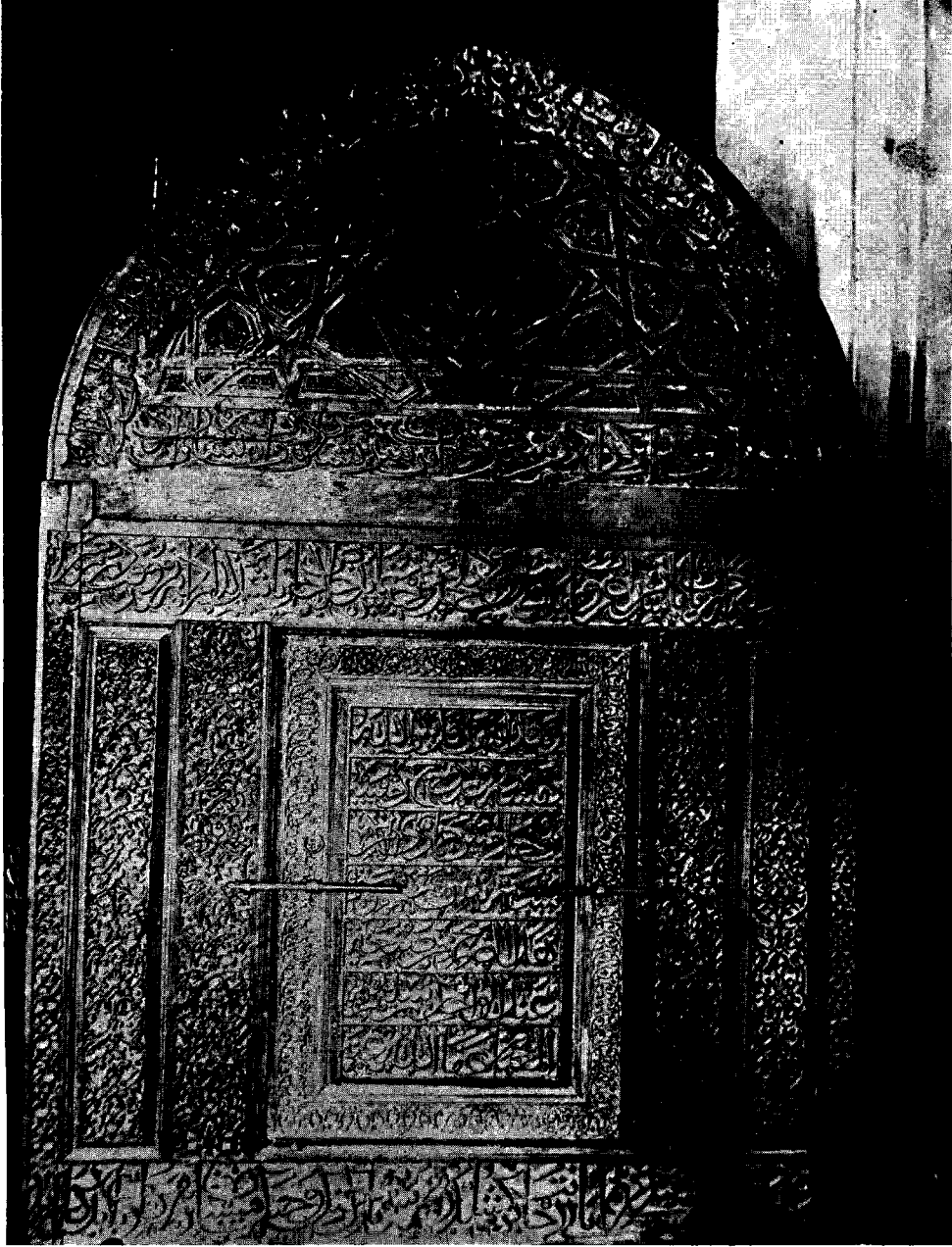
[1] Sandukada دهان yazılıdır.

Şekil: 1 — Mevlâna Celâleddin Rumînin Sandukası, cebheden manzarası
Konya müzesinde No: 323/358

Şekil : 2 — Sandukanın yandan ve arkadan manzarası

Şekil: 3 — Sandukağın arkadan manzarası

TÜRKÇEYE İZAHLI TERCÜMESİ

1 — Öldüğüm gün benim tabutumu omuzlar üzerinde gider gördüğün zaman bende çıktığım ve gördüğüm bu âlemlerin bir derdi bulunur sanma. Benim için bu hali bir felâket zanetme.

2 — Benim için (Celâleddin öldü ve ona bir musibet geldi, yazık, yazık) diye ağlama. Ben şeytanın hilesine ve tuzağına düşmüş adamlardan değilim ki ölüm benim için felâket olsun, şeytanın yalanına aldanmadıkça ölüm sana belâ olamaz.

3 — Cenazemi gördüğünde benim için (Ah ayrılık. Ah ayrılık. Celâleddin nimetler zevkinden ve yaranla ülfet neşvesinden uzak düştü) deme; ben vuslat ve saadet lezzetine asıl oğün kavuşacağım.

4 — Beni mezara bıraktığında Mevlâna (Her türlü saadete veda etti, yazık) deme ve öyle sanma. Görünüşi sana dehşet veren mezarın benim için cennet (Uçmak) cemiyetleri ve ziyafetleri ile dünya arasında bir kapı perdesidir. İlerisi bana zevk ve neşve verir.

5 — İndiğini gördüğün bir şeyin mutlaka çıktığını göreceksin. İnip batmak güneşle ayın tekrar çıkıp görünmelerine zarar verebilir mi? Mâni olabilir mi?

6 — Senin için inip batmak ve gözden kaybolmak zannedilen keyfiyet, kudret ve liyakat sahipleri hakkında bilâkis yükselip görünmektir. Hapishane sandığın kabristan, istihkak ve kudsiyet erbabı için ebedî bir halâs ve hürriyet meydanıdır.

7 — Hangi kabiliyetli bir tane, kabiliyetli olan bir yere düştü de tekrar bitip büyümedi. Toprakta saklanan kıymetli ve liyakatli bir insan ve öyle mukaddes bir tane için sen bu tekrar zuhûr ve kemale ermek keyfiyetini niçin muhal zannediyorsun.

8 — Hangi bir kova suyu bereketli bir kuyuya boş indi de dolu çıkmadı. Kendisini devlet ve saadete erdirecek olan kuyu, can Yusufunun feryat ve figanına niçin sebep olsun. Bilâkis memnuniyet ve mesruriyetine vesile olur.

9 — Bu cihana karşı ağzını kapadıktan sonra; öbür cihanda, lâmekân ikliminin namütenahi fezasında sıt ve sohbetin, hay ve huyun devam edip gidecektir.

*

* *

— 7 —

Yine sandukanın alt tarafında dairenmadar görülen yazılar Mevlâna'nın diğer bir gazeli olup tercümesile beraber buraya naklediyorum: (Şekil 1, 2, 3, No. 6).

ازان کِرَنان پزی مستی فراید	1 — زخاک من اکر کندم براید
تورش بیت مستانه سراید	2 — خمیر و نانبا دیوانه کردد
تراخر پشته ام رقصان نماید	3 — اکر بر کور من آی زیارت
که در بزم خدا عمکین نشاید	4 — میابی دف بکور من برادر
دهان افیون ان دلدار خاید	5 — زنج بر بسته و در کور خفته
خراباتی زجانت در کشاید	6 — بدری زان کفن بر سینه بندی
زهر کاری بلا بدکار زاید	7 — زهر سوبانک چنک چنک مستان
هان عشقم اکر مرکم بساید	8 — مراحق از می عشق آفریدست
بکو از می بجز مستی چه آید	9 — منم مستی واصل من می عشق
بیر روح من یکدم نیاید	10 — بیرج روح شمس الدین تبریز

TÜFKÇEYE İZAHLI TERCÜMESİ

1 — Benim toprağında hasıl olan buğdaydan ekmek yapılırsa fazla sarhoşluk, fazla vecd ve tarp verir. Benim terkettiğim eserler dikkat ve idrak ile mütalea ve tettebbüde bulunacak olanlara kimsenin hissedemeyeceği tesirler husule getirir.

2 — Gerek mezarımda biten şeylerden tertip edilen çöreğe ve taama, gerek bunları pişirecek ocağa ve ekmekçiye, aşçıya ulvî bir kuvvet ve hareket, tatlı bir inşirah ve âzadaki gelir. Eserlerimden istinbat ve istidlâl edilecek meslek ve felsefe de başka bir tesir ve teessür, başka bir ruh ve kuvvet vardır.

3 — Nuri ve kuvveti yerinde bir göz, hassasiyet ve intibah halindeki manevî bir özle kabrimi ziyarete gelersen sandukam sana ruhumun teheyüç ve tahriki altında raksan ve destefşan görünecektir. Eserlerimi çeşmi itina ve nazarı idrak ile tetkik eder isen onlarda canlı ve ehemmiyetli bir felsefe göreceksin.

4 — Kardeşim, Benim mezarımın başına neysiz ve düfsiz [tef] ve nağmesiz gelme. Çünkü, hakkın ve hakikî dilberin hüsnü mutlakını ve afitabı cemalini tecelli ettirdiği nezih ve mukaddes bir sahaya, pak ve müteâli bir mahfile sıklet ve kasvet, melâl ve keduret getirmek yakışmaz ve caiz olamaz.

5 — Çenesini kilitlemiş olduğu halde mezarında uyur görünen merdi münferit; hiç kimsenin tatmadığı bir lezzeti haiz olan başka türlü bir afyondan dildarının ağzına sunmuş olduğu habbeciği kendinden ve her çeşit dağdağadan geçmiş ve zevk ve sükûnu ebediye dalmış bulunarak bilâ hareket çiğneyip emmektedir.

6 ve 7 — Ölü sandığın o mesti müstağrakın kefeninden bir parça alır da göğsüne yamarsan can evinden harabat tarafına, o bipayan olan manevî bah-tiyarlık gülzarına bir kapı açılır. Benim felsefem ve tarzı hayatımı biraz iltizam ve tetebbü ettiğin halde benim kavuştuğum manevî ikbal ve ihtişama senin de vusulün için yol ve kapı bulunabilir.

Benim kisvemden üzerinde bir yama bulundurursan, benim şekli hayat ve tarzı tefekkürümü kendine az çok meslek nümunesi ittihaz edersen maddeten eski mevkiinde bulunduğun halde manen kendini başka bir cihanda seyahat ediyor ve muhteşem meclislerde, debdebeli mahfellerde yaşıyor gibi görürsün, çeşit çeşit saz nağmeleri, müessir hanende teraneleri ve garip sarhoş gürültüleri duyarsın; behmehal her türlü işten, her nevi hareketten hâdiselere tesadüf eylersin; mesle-kimi ve eserlerimi tetkik ve tetebbüde ve az çok iltizamda bulunduğun zaman harekâtı insaniye ve ahvali medeniyenin her şubesine ve her nev'ine hattâ her türlü ilim ve fen meselelerine müteallik nûmuneler, misaller ve amelî, tatbiki hâdiseler göreceksin; bu muhakkaktır.

8 — Hak beni aşkın şarabından yaratmıştır. Ölüm, temas ve sademesile maddiyetimi ezip beni ademe gönderdikten sonra ben mutlak ve mücerret bir aşka istihale ve inkılâp edeceğim, mahzı sevda ve mahsalei muhabbet olacağım.

9 — Ben bir sarhoştan başka bir şey değilim; beynim dalgadan, cezbeden, garip tezahürlerden ve vecd ve tarpten bir saniye bile hali olamaz. Benim hilka-timin mebdei, mevcudiyetimin aslı ve sermayesi şaraptır. Hamiri, tryneti şaraptan ibaret olan bir vücut heyecanlı neşvelerden gürleyip kükremelerinden ve harikulâ-de rakıslardan ve deveranlardan başka ne halet gösterebilir, söyle!

10 — Benim ruhum bir kere uçarak tebrizli Şemseddinin burcuna eriş-tikten sonra bir daha oradan avdet etmez.

Ve sandukanın alt tarafındaki mailî pervazının üst ve altında dairenmadar iki satırdan ibaret olan yazılar Mevlâna mesnevisinin muhtelif ciltlerinden inti-hap ve hak olunan beyitler şunlardır:

(SANDUKADAKİ ŞEKİL VE İMLÂDA)

فارغ از مر دارم و کرکس نیم	6 — باز سلطانم کشم نیکو نیم
زخم بر ناقه نه بر صالح زند	4 — بازجام، باز صد صورت تند
صد چنان ناقد بزاید متن کوه	4 — حال صالح کز بر آرد یک شکوه [6]
روح شد منصور انا الحق می کند [7]	5 — چشم دولت سحر مطلق می کند
رفت و شد با معنی معشوق جفت	6 — صورت معشوق چوق شد در نهفت [8]

(Eski mesnevi nüshalarındaki şekil ve imlâda)

[6] صالح از یکدم که ارد باشکوه

[7] روح شد منصور انا الحق می زند

[8] صورت معشوق از او شد نهفت

- 6 — جسم ظاهر عاقبت خود رقتنیست
 6 — آن عتاب از رفت هم بر پوست رفت
 6 — من شدم عریان ز تن او از خیال
 3 — کارگاه کنج حق در نیستیست
 6 — جمله استادان پی اظهار کار
 6 — لاجرم استاد استادان صمد
 6 — هر چکا این نیستی افزون تراست
 6 — نیستی چون هست بالاتر طبق
 ؟ کان و محزن سر خدا
 3 — چون نه شیری هین منه تو پای پیش
 3 — ورز ابدالی و میشت شیر شد
 3 — کیست ابدال آنکه او مبدل شود
 3 — هست از روی بقای ذات او
 3 — چون زبانه شمع پیش آفتاب
 3 — می پرد چون آفتاب اندر افق
 3 — اہم تحت قبای کانون
 3 — در خور دریا نشد جز مرک آب
- تا ابد معنی بخواید شاد زیست
 دوست بی آزار سوی دوست رفت
 می خرامم در نہایات الوصال
 غرہ ہستی چہ دانی نیست جیست
 نیستی جویند و جای انکسار
 کارگاہش نیستی ولا بود
 کار حق و کارگاہش آن سراسر است
 برہمہ بردند درویشان سبق [9]
 نیست غیر نیستی در انجلا
 کان اجل کرکست و جان تست میش
 ایمن آ کہ مرک تو سر زیر شد
 خمرش از تبدیل یزدان خل شود
 نیست کشتہ وصف او در وصف ہو
 نیست باشد؛ هست باشد در حساب
 با عروس صدق و صورت چوق تتق
 جز کہ یزدانشان نداند آز منون [10]
 ختم کن واللہ اعلم بالصواب [11]

Muhtelif mesnevî şerh ve tercümelerinde bu beyitlerin şerh ve tercümeleri mevcut olduğundan burada tercümelerine lüzum görülmemiştir.

MEVLÂNANIN PEDERİ SULTAN ELULEMANIN BELHDEN HİCRETİ
 VE İRANA GİTMİYEREK ANADOLUYA GELMESİNİN SEBEBİ

ve

HARZEMŞAHİLERE DERECEİ KARABETİ [12]

Mevlâna Celâleddini Rumînin pederi (Sultan Elulema) ünvanile mülâkkap

ازہمہ بردند درویشان سبق [9]
 جز کہ یزدانشان نداند زامنون [10]
 اہم کن واللہ اعلم بالصواب [11]

ESKİ MESNEVİ NÜSHALARINDAKİ ŞEKİL
 VE İMLADA

[12] Bu fasıl, yazdığım mevlevî tarihinin 71 inci sahifesinden nakil olunarak Erzincan valisi Ali Kemalî Beyin talebi üzerine gönderilmişti. Müstensih takdim ve tehir yap-

(Mehmet Bahaeddin Velet) in bir taraftan hanedanı saltanattan bulunması, bir taraftan ilim ve fazilet fevkalâde ve ahlâkı kerime ashabından olması dolayısıyla talebesinin ve yaranının günden güne çoğalması o zamanın Harzemşahını kuşkulandırıyor idi. O hükümdardaki vehim ve haset ateşi, meşhur müfessir Fahreddini Razi'nin [13] körüklemesiyle bir kat daha şiddet peyda ettiği için Sultanülulema, Harzemşahının sarîh ve vazîh bir istiskaline hedef olmuş ve Belhi tereke zimnan icbar edilmiş bulunuyordu [15]. Sultanülulema Mehmet Bahaeddin Velet Belhi terkettiği zaman maiyetinde üç yüzden ziyade ademi vardı. Mehmet Bahaeddin büyük bir Türk hanedanından ve tamamile Türk harsı almış hanefi mezhebine mensup bir zat olduğu için, Belhi terk edeceği zaman Karamana ve Konyaya nisbetle çok yakın bulunan bir İran beldesine geçmeği ve orada kalmağı hiç hatırına bile getirmede. Çünkü neslinin, nesebinin, tarzı hayatının ve aldığı harsin İranda ihtiyar ikametini ve istirahatine müsait bulunmadığını pek iyi bilirdi.

Türk olan Selçukiler ile Sultanülulemanın hanedanları arasında zaten bir karabeti milliyet ve nisbiye var idi. Meşrepleri, mezhepleri de bir idi. Mehmet Bahaeddin Türk olduğu için memleketin yanı başındaki İranı Anadoluya, Karamana, ve Konyaya tercih ile orada ikameti ihtiyar edemedi. Bu kadar uzak mesafeli yolun meşakketini ihtiyar ile Karamana ve Konyaya kadar gelmeğe kendisini mecbur gördü. Belh'de «Sultan Elulema» ünvan muhteşemini hak ve liyakatle gerçekten ihraz etmiş bulunan Mehmet Behaeddin doğup yetiştiği o anası, atası yurdunda baht ve taliinin arzusuna muhalefetten naşı beş yaşındaki oğlu Mehmet Celâleddin ve yedi yaşındaki diğer oğlu Alâeddin [16] dahil oldukları halde üç yüz kadar bendeğânî ve âzayı hanedanile beraber bir kervan teşkil ederek kısmı azamı pederinden müntekel kitap olmak üzere eşyasını develere yükleterek 608 H = 1211 m tarihinde vatanlarından yani Belh şehrinde çıkmışlardır. Bu hareketlerine «Hicret» kelimesi tarih düşmüştür. Bağdada muvasaletlerinde pek şerefli bir surette kabul olunarak Halife Nasırle Dinul'lah Ebül'abbas Ahmed'den azim riayetler görmüşlerdir. O esnada Bağdatta bulunan Konya ümerasından bazı zevat [17] Sultan Elulemanın Müstansırıye medresesinde [16] vazinde ve meclisi sohbetinde hazır bulunarak meftun kemalâti olmuştur, Konyaya avdet-

tığı ve bazan atlamış olduğu Ali Kemal Beyefendinin eseri olan "Erzincan" tarihinin 38 ilâ 43 sahifelerinde görülmüş olmağıla doğrusu buraya yazıldığı gibidir.

[13] Fahreddini Razi, Sultanülulemanın amcazadesi olduğu halde gerek - Hanefi - Şafîî - mezhep ihtilâfâtı, gerek akait ve amal cihetinden meşrep mübayneti hesabı ile Sultanülulemanın en şedit hasmı idi. Hüseyin Hatibi ile Ömer Hatibi ikisi de Şeyh Ahmet Hatibinin oğullarıdır. Bunlar "Rey" Hatibi idiler. Ahmet Hatibinin oğlu Hüseyin Hatipten 543 senei hicriyesinde Sultanülulema doğmuştur. Ömer Hatibinin oğlundan 544 senei hicrisinde Fahrettini Razi doğmuştur.

[15] Bir postta sultan yaraşmaz ve bir meşezare iki arslan bağdaşmaz, eğer kendileri memlekette saltanat sürmek hevesinde iseler işte kalenin anahtarları? Saltanatları mübarek olsun; değilse bu tuttıkları yol bu memlekette böyle bir zamanda müthiş bir fitne ve fesadî iş'al edeceğinden mahza ibadullahın selâmeti için diyari aharde neşri din buyursunlar. Tarzında Harezimşah tarafından Sultanülulemaya tebligatta bulunulmuştur. (Velet Çelebi notundan).

[16] Mevlânânın kardeşi Alâeddin Çelebi 601 tarihinde tevellüt ve 621 hicri senede vefat ederek Karamanda madevi Mevlâna türbesinde mefundur.

lerinde onu daha şehzade iken Sultan Alâeddin Selçukiye tavsif ve tavsiye eylemişlerdir. Bir müddet sonra Sultanülulema maiyetile Bağdattan hacca şerife giderek oradan Şama gelmişlerdir. Şamdan Halep tarıkile Erzincana gelerek orada kalmışlardır. Birinci Alâeddin Keykubat Padişah olunca Erzincana bir davetname göndermiş ve Konyaya gelmelerini rica eylemiş olduğundan 617 H = 1220 m tarihinde Karamana vâsıl olmuşlardır. Sultan Elulema, Karamanda bir medresede vaiz ve nasihat ederek bütün ahalinin muhabbetini kazanmış ve talebesi çoğalmış olduğu için Karamanda ikameti ihtiyar eden bu muhacir fakat bu muhterem hanedan, Alâeddin Selçukinin mükerrer daveti üzerine 624 H = 1227 m tarihinde Konyaya gelmişlerdir. Bu muhteşem Kârbanî Sultan Alâeddin Selçuki şehir haricinde istikbal ederek haklarında pek büyük hürmet ve riayet göstermiştir.

Büyük ve şerefli bir Türk olan Sultan Elulema, Alâeddin Selçukiden pek ziyade hüsnü kabul, takdir ve taltif görür. Padişah o şanlı muhaciri kendisine da-ima müsteşar ittihaz eder. Hattâ saraya geldiği vakit Alâeddin onu kendi tahtında yanında oturtur. Sultan Alâeddin Türkistanın bir saltanat hanedanına mensup olan bu şerefli aileye sarayı ve yaptırdığı camii civarında ikametgâhlar tahsis ve halkı tedris ve irşad için İplikçi camii gibi mevkiiler tayin eder.

Belh şehri Türkistanın en büyük ve meşhur merkez hükûmetlerindedir. Bütün âzası asaletçe, ilim ve faziletçe ve ahlâkça maddî ve manevî pek büyük meziyetleri ve namüterahi fezaili haiz oldukları için, Sultan Alâeddin, uzak ve eski Türkistandan gelen bu eski hemşehrileri ve kavmiyettaşları hakkında bipayan ikramda bulunur ve muhacereti vataniye acılarını hissettirmez. Sultan Alâeddin Konya müzesinin şimdiki yerini, çok sevdiği bu Gül Bağçesini daha çok sevdiği o ilmünezahat hanedanının temellük ve intifama ferağ ve ithaf eylemiştir. Sultanülulema ailesi seneyi kısmen Alâeddin camii civarındaki kışlıklarında [17] kısmen bu yazlıklarında geçirirler imiş. Bu hanedan burayı bu suretle istimal etmekte iken Sultanülulema Mehmet Bahaeddin Velet 628 senesi Rebiulahirinin 18 inci günü seher vaktinde edebiyet âleminde intikal eder [1231 m]. Hazreti Mevlâna bu bahçenin havuzu mevkiinde defnedir ve ilerde kendisinin ve mensubat ve müteallikatının da oraya defnedilmesini vasiyet eyler.

Sultanülulema Mehmet Behaeddin Velet ekser evkatını Konyada ve ahalinin talep ve istirahatı üzerine bazan Karamanda geçirir idi. Karamanda ikameti sırasında yani 621 H = 1224 m tarihinde zevcesi Mümine Sultan ve müteakiben büyük oğlu Alâeddin Çelebi aynı senede vefat ederler. Karamandaki zaviyede defnolunurlar. Hazreti Mevlâna bir sene sonra yani 622 H = 1225 m tarihinde Karamanda tehhül eder.

Üstadı muhteremim Halil Edhem Beyefendi «Karaman Oğulları hakkında vesaiiki mahküke» nam eseri muteberinde Metni kitabede «Karamanda made-

[17] Bu zevatın isimlerini tesbit edemedim. Hattâ menâkıp sahibi Sipehsalar dahi- isimsiz geçmiştir.

[18] Tarihler müstensiriye medresesi diyorlar. Zannıma göre o tarihte müstensiriye medresesi bina olunmamıştır. Herhalde başka bir medrese olacaktır.

[19] Maalesef bu mevki tayin edemedim.

Mevlânanın dahi burada metfun olduğunu ifham edecek bir ibare yok ise de birinci satırdaki "Hurre" kelimesinin kamus ta "Kışızade ve kerime olan hatun ve azat olan hatun» geldiği muharrer bulunduğundan bu cihetin tetkiki erbabi vukufa bırakılmıştır diyorlar.

Benim bu bapta yaptığım tetkikat madei Mevlâna Mümine Sultan 621 tarihi hicrisinde vefat ettiği zaman yukarda beyan eylediğim veçhile orada defnolunmuştur. Mevlevî menakıpleri, madei Mevlânanın orada metfun olduğunu ve oğlu Alâeddin Çelebi dahi aynı senede vefat eylemekle validesi yanında defnolunduğunu müttefikan beyan ediyorlar. Kitabenin bir istambajını aldırđım filhakıka Halil Etem Beyin okuduğu gibi "Hurre" = (حرة) kelimesi mevcut değildir.

Kitabe aynen řudur:

- 1 - امر بممارة هذه الزاوية المباركة المنسوبة الى حضرة [20]
- 2 - قطب العارفين سلطان العاشقين مولانا جلال الملة والحق والدين قدس الله سره المتين والمرقد الامير السعيد الشهيد
- 3 - سيف الدين سليمان بيك بن خليل بن محمود بن قرمان نور الله ضريحه السلطان الاعظم ظل الله في العالم مالك رقاب الامم سيد
- 4 - (ا) لسلطين العرب والعجم قاهرالطغاة والمتحردين قاتل الكفرة والمشركين ابو الفتح علاء الدين خليل بن محمود
- 5 - بن قرمان خلد الله مملكته واعلى الويته ونصر اعوانه في تاريخ اوایل ربيع الاول سنة اثني وسبعين وسبعماية الهجرية

Mümine Sultanın Harzemşahlara nisbeti nesebiyesi řu silsilenameden anlaşılır.

[20] Bu kitabeyi yerinde gördüm. (حرة) kelimesinin (ض) harfi kırılmış ve kelime řu şekli almıştır: (حسرة) kırılmış yerleri iyi görölüyor.

